

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur

Bakalářská práce

Pojetí ženských postav ve vybraných románech 19. století

Vypracovala: Dita Gecelovská
Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc., doc. PhDr. Daniel Bína,
Ph.D.

České Budějovice 2015

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu prof. PhDr. Miloši Zelenkovi, DrSc. a panu doc. PhDr. Danielu Bínovi, Ph.D. za jejich odborné vedení, cenné rady, připomínky a ochotu při zpracování této bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 11. 5. 2015

Dita Gecelovská

Anotace

Obsahem této bakalářské práce je zmapovat ztvárňování ženských postav, jejich jednání a sociální situovanosti ve vybraných románech z 19. století. Nejprve budou charakterizovány typické prvky románu, poté se práce zaměří na zkoumání zobrazení společenského zařazení žen v realistických románech. Cílem je provést typologii ženských postav a jejich osudů v dílech Anna Karenina od Lva Nikolajeviče Tolstého, Paní Bovaryová od Gustava Flauberta a Frantina od Karoliny Světlé. Dále se na základě této typologie bude zkoumat vliv prostředí na postavení žen a jejich řešení sociálních a mravních otázek v této době.

Abstract

The content of this Bachelor thesis is to map the physical representation of female characters, their actions and social situating in selected novels of the 19th century. There will be characterization of the typical elements of the novel and the thesis will focus on analyzing the views of the social inclusion of women in realistic novels. The aim is to make the typology of female characters and their fates in novels: Anna Karenina by Leo Tolstoy, Madame Bovary by Gustave Flaubert and Frantina by Karolina Světlá. On the basis of this typology, the thesis will analyze the social and moral issues of woman at this time.

OBSAH

1. Úvod	6
2. Základní teoretické přístupy	7
2.1. Naratologie	7
2.2. Literární postava	9
2.3. Vytváření charakterizace postav	11
2.4. Literární žánr román	13
2.5. Psychologický román	15
2.5.1. Charakterizace postav psychologického románu ...	15
3. Obecný popis postavení ženy v 19. století	17
4. Praktická část	19
4.1. Anna Karenina	19
4.1.1. Anna Karenina	21
4.2. Paní Bovaryová	27
4.2.1. Emma Bovaryová	29
4.3. Frantína	37
4.3.1. Frantína	38
5. Závěr	44
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	46

1. Úvod

Světová a česká literatura 19. století byla především ovlivněna nástupem realistického literárního směru. Realismus se především inspiroval ve filosofických vědeckých okruzích té doby. Je založen na přesném a všestranném popisu života, společnosti a lidské duše. Příběhy se odehrávají v současnosti a zaměřují se na ztvárnění postav, kterými jsou především členy společnosti. Za cíl si klade objektivně zobrazit skutečnost, zaměřuje se na popis každodenního života a důkladně znázorňuje prostředí, ve kterém se postavy nacházejí a vyvíjejí. Dochází k rozkvětu literárního žánru román, který zaznamenává chování společnosti, morální hodnoty, politickou situaci a také jazykový projev této doby. Umělec se má snažit poznat skutečnost v její co nejobecněji platné pravdivosti a v uměleckém díle toto poznání zobrazit.¹ Podrobné zkoumání společnosti je zároveň doprovázeno její kritikou. Lze tedy hovořit o kritickém realismu.

¹ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Praha, 2008, s. 395.

2. Základní teoretické přístupy

Tento úsek práce se bude věnovat koncepci zaměřující se na teorii vyprávění, charakteristické rysy literárních postav a jak jsou tyto rysy znázorněny v psychologických románech. Jedná se o obecný přehled nejdůležitějších zásad, které se vztahují k tomuto tématu. Hlavními podklady se staly především teoretická stanoviska Tomáše Kubíčka a Bohumila Fořta.

2.1. Naratologie

Termín „naratologie“ byl poprvé zaveden v 60. letech 20. století francouzsko-bulharským literárním teoretikem Tzvetanem Todorovem. Toto pojmenování lze definovat jako „teorie vyprávění“ či „věda o vyprávění“. Název disciplíny je zavádějící, neboť naratologie se nezabývá vyprávěním (narací), ale formami toho, co je vyprávěno.² Je to tedy teoretická disciplína, která se zaměřuje na strukturu vyprávěcího textu, zabývá se vytvářením fabulí a popisuje druhy a funkce narativních jevů. Jedním ze základních pojmů, se kterým se v rámci naratologie setkáváme, je „narativita“. V Lexikonu teorie literatury a kultury od Ansgara Nünninga je narativita vymezena jako „soubor formálních nebo tematických znaků, jímž se vyznačují vyprávění, respektive narativní texty a jímž se liší od jiných, ne-narativních druhů, žánrů a druhů textů“.³ Lze tedy zjednodušeně říci, že narativní text má určité příznačné rysy, podle nichž ho můžeme označit za vyprávění a odlišit od textů, které nejsou jako vyprávění charakterizovány. Strukturalismus klade text do centra pozornosti ve 20. století. Zkoumá struktury textu, z jakých prvků je text sestaven a jak jsou jednotlivé metaforické části textu do sebe zakomponovány.

Nahlížení na podstatu narativity je možné ze dvou rovin. Z roviny vyprávěného nebo vypravěče. Ruští formalisté (Viktor Šklovskij, Boris

² PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: 2002, s. 242.

³ NÜNNING (ed.), Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce / osobnosti / základní pojmy*. Brno, 2006, s. 539.

Tomaševskij), kteří měli pozdější velký vliv na francouzské strukturalisty, nazývají tyto roviny jako *fabuli* a *syžet* a zdůrazňují rozdíl mezi nimi. Způsob, jakým jsou v literárním díle uspořádány tematické složky, tedy děj, postavy, vypravěč a prostředí, a jak jsou ztvárněny informace o fabuli, nazýváme syžetem. Fabuli popisujeme jako příhodu, o které se vypravuje v literárním díle a je rozvedena do času. Fabuli si čtenář sestavuje až dodatečně po přečtení díla a v jeho vědomí se vytváří protiklad mezi fabulí a syžetem. Prozaický epický žánr román charakterizuje protiklad fabule a syžetu. Francouzský literární vědec Gérard Genette také ovlivnil svojí prací teorii vyprávění. Vztah mezi vyprávěným příběhem a formou, kterou je příběh nabízen, se pro něj stává stěžejním bodem během studia podstaty naratologie.

Francouzská strukturální naratologie definuje roviny narativního textu jako *histoire* a *discours* (příběh a diskurz). V základě můžeme příběh definovat jako osu kauzální a časové organizace dynamických a statických událostí a jejich nositelů (postav), kterou rekonstruujeme z narativního textu prostřednictvím odpovědi na otázku: A co se stalo potom?⁴ Tyto jednotlivé události jsou propojeny vzájemnými vztahy. Nelze je chápat jako oddělené za sebou jdoucí příhody, ale je třeba si uvědomit, že jsou spolu navzájem propojené. Další událost se stává následkem předchozí události. S příběhem je úzce spojeno vyprávění, které nám může děj předkládat různými způsoby. Na jedné straně může být příběh odvyprávěn chronologicky nebo naopak mohou být jednotlivé události přeházeny. Postup vyprávění je často určován vybraným literárním žánrem. Ve většině případů se vypravěč stává tou nejdůležitější částí díla, která nám zprostředkovává daný příběh. Celkově příběh zahrnuje událost, postavu a prostor. Narativní diskurz je dalším důležitým pojmem pro teorii vyprávění. To, jak je nám příběh předložen a jakým způsobem je realizován, nám charakterizuje diskurz. Pomocí diskurzu člověk vytváří a vyslovuje koncept světa, potvrzuje,

⁴ KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, 2013, s. 33.

rozvíjí nebo narušuje tak dobové reprezentativní paradigma.⁵ Čas, vypravěč a fokalizace tvoří jednotlivé složky diskurzu.

V průběhu studia této literární disciplíny se objevují nové postoje, které umožňují další rozvoj a využití naratologických teorií, metod, modelů. Do nejvíce význačných přístupů řadíme feministickou, kognitivní, non-esenciální přírodní naratologii a poststrukturalistickou kritiku teorie vyprávění. Pojem feministická naratologie, který se objevil v díle Susan Sniader Lanserové, označuje přístupy v rámci naratologie, jež vzešly ze spojení předpokladů feministické literární teorie s koncepcemi teorie vyprávění.⁶ Tento přístup se soustředí na kategorii rodu. Klade důraz na otázku rodu autora, vypravěče a fokalizace, na které se také soustřeďujeme při interpretaci literárních textů. Feministická poetika vyprávění podléhá v dnešní době značnému rozvoji. Kognitivní naratologie stojí na hranici lingvistické a literární disciplíny, poněvadž se zabývá především pragmatikou a analýzou diskurzu.

2.2. Literární postava

Na začátku si stanovíme jednotlivé charakteristické rysy literární postavy a podle Kubíčka vystihneme dvě různé koncepce, které navrhuje pro analýzu postav narativních textů literární teorie.⁷ Dále se zaměříme na typologii, tedy charakterizaci postav a poté na ztvárňování postav v psychologických románech.

„V každodenním životě nikdy nerozumíme jeden druhému, nejsme ani dobří jasnovidci, ani se upřímně jeden druhému nesvěřujeme. Známe se jen přibližně, podle vnějších znaků, ty ostatně stačí pro společenské a dokonce i pro intimní vztahy. Ale lidem v románu může čtenář dokonale porozumět, jestliže si to spisovatel přeje; může přiblížit jejich vnitřní i

⁵ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc, 2002, s. 80.

⁶ NÜNNING (ed.), Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce / osobnosti / základní pojmy*. Brno, 2006, s. 221.

⁷ KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, 2013, s. 58.

vnější život. A tak se stává, že lidé v románu se zdají často skutečnější než postavy z historie, ba dokonce nežli naši přátelé; dozvídáme se o nich vše, co je možné se dozvědět, zda jsou nedokonalí nebo nereální; jejich tajemství pro nás nejsou skrytá, zatímco naši přátelé mají a musí mít svá tajemství, vzájemná zdrženlivost v tomto ohledu je jednou z podmínek života na této planetě.“ (Forster 1971:56)⁸

Poprvé byl pojem „postava“ použit řeckým spisovatelem Theophrastem z Lesbosu v jeho díle *Postava (The Character)*. Vedle děje, vypravěče, prostoru a času je literární postava jednou z nejzávažnějších kategorií, se kterou teorie vyprávění pracuje. Je to smyšlený subjekt, který má nejčastěji lidský vzhled anebo se více či méně člověku podobá. Také není nic neobvyklého na tom, že se v literárním díle objevují jako hlavní či vedlejší postavy zvířata nebo jiné objekty. Při tvorbě epických a dramatických textů se pro autora stává základním pojmem. Každá literární postava má své jednoznačné postavení a význam v námětu díla, podle nichž rozpoznáváme postavy hlavní a vedlejší. Její charakteristické povahové rysy nám při interpretaci díla předávají podstatné informace.

Podle Kubíčka lze na analýzu postav narativních textů nahlížet dvěma přístupy. První návrh se zaměřuje na mimetické vnímání postavy. Při vytváření a charakterizování jednotlivých postav v díle se autor může nechat inspirovat lidmi ze skutečného světa kolem něj. Dochází tedy k napodobování, což zapříčiňuje posuzování fiktivních postav jako skutečných osob žijících v reálném světě. Literární postavy se pro nás stávají reálnými a samostatnými bytostmi, které se chovají a reagují v situacích stejně jako my anebo jako lidé v našem životě. Je ovšem nutné si uvědomit, že fikční bytosti jsou pouhým výčtem jistých rysů a znaků. Jsou to zkonstruované postavy, jejichž cílem je naplnit svoji úlohu v narativním textu. V tomto přístupu je pro čtenáře důležité to, co pro něho postavy znamenají, jak ho ovlivňují a co mu sdělují. O druhém přístupu mluví Kubíček jako o sémiotickém či

⁸ KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, 2013, s. 57.

strukturalistickém z toho důvodu, že postavy zde nejsou vnímány jako skutečné osoby, ale jejich základním rysem je stát se znakem. Postavy jako znaky nereferují primárně k něčemu, co je mimo hranice textu, ale jsou součástí toho, co tvoří identitu textu, co tvoří jeho strukturní, a tedy i funkční princip - jsou funkční součástí narativního světa a existují jen v jeho režimu.⁹ Jejich podstatou je plnit jistou funkci a určitým způsobem rozvíjet příběh.

2.3. Vytváření charakterizace postav

Při analýze postav se musíme také zaměřit na jejich charakterizaci, tedy jejich typologii. Anglický esejista a kritik Edward Morgan Forster předkládá typologické *označení ploché a kulaté postavy (flat and round characters)*. Ploché postavy určuje jako ty, které jsou založeny na jedné jediné ideji či vlastnosti, čtenářem jsou okamžitě zařazeny a v průběhu vyprávění se nemění. Kulaté postavy jsou pak ty, které jsou nositeli více idejí či vlastností, čtenáře stále překvapují a mohou se tedy v průběhu vyprávění měnit.¹⁰ Kubiček tyto pojmy zaměňuje za označení jednoduchá a komplexní postava. Dále poté rozděluje *postavy na statické a dynamické. Statická* postava je v průběhu díla více či méně neměnná. Její povahové rysy, vlastnosti se skoro vůbec nemění a většinou pro děj nemá velký význam. Naopak dynamická postava se v průběhu vyprávění vyvíjí a mění a na konci vyprávění je změna jejího charakteru naprosto zřejmá, hluboká a mnohdy šokující. Dále se můžeme mluvit o postavách hlavních či vedlejších nebo kladných či záporných. Každá postava má své jedinečné funkční rysy a podle nich se vytváří daná typologie.

Během interpretace textu si každý čtenář konstruuje postavy pomocí prostředků sloužících k charakterizaci postav. Autoři ve svých narativních textech charakterizují postavy různými způsoby. Tyto způsoby jsou využívány buď během přímé charakterizace, nebo nepřímé

⁹ KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, 2013, s. 59.

¹⁰ KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, 2013, s. 66.

charakterizace. Přímá charakterizace přímo pojmenovává povahový rys postavy, který je svázán s „*explicitně daným aspekty postavy*“.¹¹ Hlavní roli zde hraje vypravěč, který nám během svého vyprávěcího aktu představuje postavu, pojmenovává její vlastnosti a charakter. Ovšem toto představení postavy může být realizováno i někým jiným. Tento zdroj, který má za úkol seznámit čtenáře s fiktivními subjekty díla, může někdy působit nedůvěryhodně. Naopak vševědoucí vypravěč stojící nad příběhem a postavami v recipientovi vyvolává pocit naprosté hodnověrnosti. V současné moderní literatuře spíše převládá využití způsobů nepřímé charakterizace. Nepřímý způsob charakterizace postavy souvisí s postupným odkrýváním jejich implicitních významových složek, děje se tak pomocí více prostředků nepřímé prezentace, které se navzájem prolínají a doplňují.¹² Díky této charakterizaci dochází k aktivizaci čtenáře, protože je zde využíváno velké množství prostředků, které nutí recipienta podílet se na určení povahy zobrazovaných postav. Mezi tyto prostředky řadíme *jednání, promluvu, vnější zjev, sociální zařazení a prostředí*. Prostřednictvím nich nám autor prezentuje jednotlivé povahové rysy postav.

V průběhu příběhu jsou postavy uváděny do situací, během kterých se musí určitým způsobem projevit jejich charakter. Toto jejich jednání nám může být blízké nebo naopak pro nás může představovat projevy iracionálního chování, a proto má velice blízko k mimetickému chápání postavy. Dále postavu charakterizuje její osobitá promluva, pomocí které se především zaměřuje na hodnocení ostatních postav nebo prostředí. Řeč postav, kterou může být přímá, polopřímá nebo nepřímá, představuje hlavně stylizaci reálné řeči dané doby, ale také charakterizuje autorský styl a odlišuje se od řeči vypravěče. Při bližším zkoumání lexikální, syntaktické, stylistické a morfologické úrovně nalézáme příznačné povahové rysy. Dále naše pojetí a hodnocení literárních postav ovlivňuje jejich vnější zjev a svojí roli zde může hrát i jméno postavy. A v neposlední řadě na naše posouzení má vliv

¹¹ FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, 2009, s. 65.

¹² FOŘT, Bohumil. *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, 2009, s. 66.

prostředí, ve kterém se fiktivní subjekt nachází. Může jednoznačně rozhodnout o našich sympatiích nebo naopak antipatiích.

Charakterizování literárních postav se nepochybně stává určujícím znakem pro přijetí literárního díla, zvláště pak pro literární žánr román. Postavy v něm vnímáme jako představitele skutečných lidí, máme možnost nahlížet do jejich soukromí, pozorovat jejich reakce na dané okolnosti, číst o tom, co pociťují a jak vnímají jednotlivé situace v jejich životě. Postava je souborem vlastností, jeho dispozicí a představuje obraz jednotlivce. A právě tyto vlastnosti ve čtenáři vyvolávají pocity, díky kterým se s postavami ztotožňujeme anebo naopak s jejich činy nesouhlasíme. To vše je příznačné pro žánr román a zvláště pak pro psychologický román.

2.4. Literární žánr román

Největšího rozkvětu dosáhl román v době realismu, tedy v 19. století. Pro realismus je příznačné zaměření se na zkoumání života v dané společnosti a obrácení se ponoření se do lidského nitra. Bylo nutné se zaměřit na jednotlivce jako na člena společnosti. Kritický realismus vychází z reálné společensko-historické skutečnosti, v jejíchž vztazích a postavách jsou hledány a zobrazovány jevy typické. Kritický realismus tak na rozdíl od romantismu ze skutečnosti neuniká, konkrétně ji zobrazuje, aniž ji však liberalisticky schvaluje; způsobem realistického zobrazování ji současně soudí a stejně jako romantismus proti ní protestuje, aniž však z ní uniká.¹³ Na počátku novodobé tradice románu stojí dvě stěžejní díla - Rabelaisův *Gargantua a Pantagruel* (1532 - 1535) a Cervantesův *Don Quijote de la Mancha* (1605). Od těchto zakladatelských děl začíná složitý diferenciatní vývoj, který pokračuje dodnes.¹⁴ Je to neproduktivnější žánr, který se neustále mění a vyvíjí.

Pojem „román“ představuje fiktivní rozsáhlé prozaické epické vypravování, které v renesanci nahrazuje rytířský epos. Hlavní důraz je

¹³ FISCHER, Jan O. *Světová literatura - II. 19. století*. Praha, 1986, s. 9.

¹⁴ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc, 2002, s. 307.

zde kladen na člověka, který se většinou ocitá ve složitých společenských a životních situacích. Jedinec je zde zachycen intimně a veřejně na rozdíl od nahrazovaného eposu, který vyobrazuje postavu pouze veřejně. Je pro něj charakteristický větší počet postav, které jsou zachycené v nejrozmanitějších společenských vrstvách a prostředí a které spojují komplikované vztahy. Má nejrůznější témata, je formálně složitý, může zachycovat všechny tři časy a může být zaměřen na jedince, společnost či fabuli. Mnohdy má několik dějových linií, které se vzájemně ovlivňují. Svou objemností (50 000 slov po díla vícesvazková) míří k „vyobrazení“ světa, ale vlastními limity (již volbou začátku a konce, výběrem a vymezením látky a námětu) nabízí jistou vizi světa, jeho model. Napětí vyobrazování a modelování patří k principům románu, příklon k jedné nebo druhé krajnosti spoluurčuje jeho vývoj.¹⁵ Stěžejní funkce románů jsou *estetická* a *poznávací*. Má tedy za úkol působit na citovou stránku vnímatele a obohacovat jeho vnitřní život. Vyvolává u něj silné prožitky, ovlivňuje jeho pocity, nálady a nutí ho zaujímat věcné, etické nebo emotivní postoje. Pojem „estetický“ sice znamená krásný, vznešený nebo lahodící, to však nemusí platit doslova. Dílo také může vyvolávat pocity strachu, znechucení či nenávisti a popisovat odpudivé prostředí. Tato funkce se plně uplatní teprve až při jeho interpretaci, tedy aktivním přistoupením k četbě. Subjektivita autora je pro román příznačná.

V éře novověku dochází ke vzniku románu, jenž se na rozdíl od antického a středověkého eposu zaměřuje spíše na postavy všední, mnohdy vysloveně pasivní. V souvislosti s postavami tohoto druhu vznikl pojem *antihrdina*.¹⁶ V průběhu svého vývoje se dále dělí na jednotlivé žánrové formy, které jsou buď rozsahu menšího, středního nebo ohromného. Vzniká tak román výchovný, filozofický, historický, pikareskní, dobrodružný, realistický, naturalistický, psychologický ap. Patří mezi společensky nejkontroverznější literární žánr. Český román vzniká v první polovině 19. století a ve svých počátcích je spjat s

¹⁵ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004, s. 577.

¹⁶ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc, 2002, s. 285.

historickou tematikou, což bezprostředně souviselo s obrozenským formováním české společnosti.¹⁷

2.5. Psychologický román

Název „psychologický“ román pochází z řeckého slova *psyché*, což v překladu znamená duše. Pro psychologický román je lidská duše *velkolepým jevištěm* (František Xaver Šalda). Jeho ambicí je zachytit složitost, odstíněnost a vnitřní protikladnost psychického života, jež nejenom evokuje, nýbrž především objasňuje: snaží se nalézt skryté pohnutky chování postav, pochopit jeho vnitřní logiku a odhalit jeho hlubinné zdroje. Aktualizuje tedy zejména poznávací funkci ve smyslu porozumění lidskému nitru.¹⁸ Podkladem pro psychologický román se stal román analytický společně s realistickou prózou, která klade důraz na zachycení pravdivé skutečnosti a popisuje pravdivé reakce na určitou situaci, v níž se subjekt nachází. Na základě toho je možné si vytvořit historický, kulturní a sociální obraz stanovené doby. Realistický spisovatel se snaží zachytit obraz společnosti objektivně, ale i přesto vyjadřuje svůj názor prostřednictvím svých postav, jejich promluvy a charakterizace.

V české literatuře se psychologický román rozvinul zejména ve 20. století, kdy už se v něm silně začaly uplatňovat vlivy učení zakladatele psychoanalýzy Sigmunda Freuda, jeho důraz na podvědomí a pudovost lidského jednání.¹⁹ Tyto psychologické metody v jejich počáteční formě můžeme nalézt v románech a povídkách Karoliny Světlé.

2.5.1. Charakterizace postav psychologického románu

Hlavním námětem je zde duševní, niterní stav literárních postav. Do centra dění se dostává postava, která má sklony ke zkoumání vlastních duševních stavů a která převážně rozjímá nad danou životní situací. Okolnosti probíhající kolem této postavy mají za úkol vyvolávat

¹⁷ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc, 2002, s. 307.

¹⁸ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004, s. 554.

¹⁹ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Praha, 2008, s. 388.

zásadní převraty v jejím vnitřním životě. Neexistuje zde jednoznačné rozdělení postav na kladné či záporné, protože dokonce i negativní postavy, o kterých víme, že se nechovají správně podle morálních zásad nebo řeší danou situaci pro nás nepřijatelným způsobem, díky dokonalému pohledu do jejich nitra jsme schopni pochopit a omluvit jejich jednání. Vhled do hrdinova vnitřního života je navozován především technikou vnitřního monologu a proudu vědomí, racionálně nekorigovaného „záznamu“ toku různorodých podvědomých impulsů, zachycujícího i nezřetelné, zmatené, zdánlivě spolu nesouvisející pocity.²⁰ Vnitřní řeč postav se stává důležitým elementem psychologického románu. Spisovatelé se prostřednictvím svých postav snaží podat skutečný obraz společnosti dané doby. Předkládají nám svůj pohled a svoje názory ohledně politického dění ve své zemi.

Realističtí prozaici se tedy především zaměřují na dva naprosto odlišné pocity, které staví proti sobě a se kterými je postava nucena bojovat až do samého konce. Jsou to pocity vášně a vědomí povinnosti. Tento kontrast se také jednoznačně projevuje ve vrcholných dílech psychologického realismu, mezi které patří dílo ruského spisovatele a filozofa Lva Nikolajeviče Tolstého *Anna Karenina*, francouzského spisovatele Gustava Flauberta *Paní Bovaryová* a svůj vnitřní morální boj svádí také postava Frantiny ve stejnojmenné knize Karoliny Světlé. Ve své práci se chci především zaměřit na tento rozpor dvou pocitů, které ovládaly ženy v 19. století.

²⁰ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004, s. 555.

3. Obecný popis postavení ženy v 19. století

19. století přineslo převrat pro postavení ženy v domácnosti i ve společnosti. Ženy se postupně vzepřely zavedeným zastaralým podmínkám a rozhodly se usilovat o lepší postavení a uznání ve společnosti. Do této doby byla role ženy jednoznačně vytyčená. Žena musí vždy reprezentovat muže, plnit jeho požadavky a především mu sloužit. Pokud žena v této době oplývala krásou, byla zbožná, dodržovala společenské zásady, pocházela z jisté společenské vrstvy a chovala se ctnostně, měla velkou šanci získat pro sebe muže významného postavení. Její role v domácnosti je také jasně daná. Má vychovávat potomky, plnit domácí práce a zajišťovat teplo domácího krbu. Tento popis přesně sedí na postavu Anny Kareniny, ovšem jen do té doby dokud se na scéně neobjeví život naplňující opravdová láska. Ovšem když se podíváme na postavu Emmy Bovaryové, ta tuto roli již od začátku manželství nenaplňuje; domácí práce, výchova dětí a zajišťování klidu v domácnosti ji neuvěřitelně nudí a deprimují. Po dlouhá staletí hledala žena i dívka opodstatnění své existence vždy ve vztahu k muži. Byla něčí dcerou, sestrou, manželkou, matkou. Sama nemohla skoro nic: volně nakládat s majetkem, rozhodovat o dětech, které přivedla na svět, ani volit své zástupce, když společnost konečně prosadila ústavní režim. Celé věky zůstávala nesamostatnou, nesvéprávnou bytostí.²¹ Pokud žena nepatří v této době do vyšší společnosti, je zaměstnávána jako hospodyně v bohaté rodině, jako vychovatelka, kuchařka, prodavačka, švadlena, prادلena a podobně. Jako ukazatel k jednotlivým sociálním vrstvám patřil především oděv ženy. Pokud se začala žena více projevovat, prosazovat své názory a komentovat politické dění, nebylo to ze strany mužů kladně přijímáno. Žena byla stále považována za méněcennou bytost. V 19. století mělo manželství jasně stanovená pravidla. Převážně se sjednávaly svazky z rozumu a mezi lidmi ze stejné společenské vrstvy. Manželství uzavřená z lásky se objevovala jen zřídka. Jednotlivé role v rámci rodinného kruhu

²¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha, 1999, s. 70.

byly stanovené. Muž musí zajistit prostředky na spořádaný chod domácnosti, o kterou pečuje žena. Společenské sdružování na významných akcích bylo především výsadou městského života. Vše bylo uskutečňováno na základě řady pravidel, které poukazovaly na kulturní úroveň národa, společnosti, sociální vrstvy i rodiny.

Navzdory společenskému přesvědčení se začaly ženy vzdělávat a tím postupně přibývalo gramotnosti. Jakmile se ženy naučily číst, aktivně četbu vyhledávat a přemýšlet o ní, zbýval jen krok k tomu, aby se písemně snažily reflektovat přečtené ať už v dopisech nebo v deníku. Dopis, to je typicky ženský literární žánr.²²

²² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha, 1999, s. 197.

4. Praktická část

V praktické části práce se již budeme soustředit na konkrétní díla. V jednotlivých částech budou postupně rozebrány ženské postavy vystupující v románech Lva Nikolajeviče Tolstého *Anna Karenina* (1878), Gustava Flauberta *Paní Bovaryová* (1857) a Karoliny Světlé *Frantina* (1870). Klasifikace postav bude založena na teoretických přístupech popsaných v předchozích částech. Zaměříme se na popis celého děje a zkoumání konkrétních funkčních rysů, tedy na to, zda jde o postavu hlavní či vedlejší, statickou či dynamickou, kladnou nebo zápornou. Dále se budeme věnovat sociálnímu zařazení, prostředí, ve kterém se postava nachází, promluvě, vnějšímu vzhledu, duševnímu niternému stavu a řešení bezvýhodné situace.

V těchto vybraných románech se děj především soustředí na ztvárnění ženských osob. Stěžejnost těchto hlavních postav je nám demonstrována již tím, že jejich vlastní jména se zároveň stávají názvy děl. Autoři se zaměřují na líčení duševního života hlavních i vedlejších postav a zachycuje jejich vnitřní pocity a stavy, jejich rozpor mezi niternými vlastnostmi člověka a vnějšími konvencemi. Pozornost čtenáře je zaměřena především na lidské chování a jednání v situacích, které se zdají bezvýhodné. Vystupování těchto figur je určováno jejich duševními, citovými, rozumovými a mravními pohnutkami a především je utvářeno postavami z jejich okolí.

4.1. Anna Karenina

Jeden z nejvýznamnějších ruských spisovatelů 19. století a tvůrců realismu Lev Nikolajevič Tolstoj vydává v letech 1873 až 1877 na pokračování svůj druhý sociálně psychologický román nesoucí název *Anna Karenina*, jenž nám předkládá citlivý obraz ženy z aristokratických kruhů a vyobrazuje situaci v Rusku druhé poloviny 19. století. Tento významný prozaik, dramatik a filosof se narodil do velké a bohaté šlechtické rodiny a již od mládí se zaměřoval na hospodářské, sociální a mravní otázky. Tolstoj zavrhoval carismus, svobodomyšlnost

evropského západu, rozvoj průmyslu a buržoazní vývoj Ruska. Tolstého učení, navazující i na myšlenky našeho P. Chelčického a na J. J. Rousseaus, dostalo název tolstojovství a ovlivnilo mnohé světové myslitele.²³ Svoji literární dráhu započal v padesátých letech a mezi jeho další klíčová díla patří například čtyřdílná rozsáhlá románová epopěj *Vojna a mír* nebo román o vině a vykoupení *Vzkříšení*. Rozhodl se přijmout mužický způsob života i myšlení, tedy stát se chudým, ale svobodným rolníkem. Tolstoj patřil k velkým kritikům poměrů v tehdejší Rusku, čímž si vysloužil exkomunikaci z církve a zákaz publikační činnosti. Kromě spisovatelské činnosti se věnoval i pedagogice a filozofii, dopisoval si i s Tomášem Garriguem Masarykem.

Tolstoj se pro napsání svého epického díla *Anna Karenina* nechal inspirovat skutečnou událostí ze svého osobního života. Tento nadčasový román obsahuje dva milostné navzájem propojené příběhy, prostřednictvím nichž můžeme sledovat dění ve společnosti carského Ruska v 19. století. První milostná linie zobrazuje milenecké vzplanutí mezi manželkou vysokého úředníka Annou Kareninovou a důstojníkem Alexejem Kirilovičem Vronským, které je společností odsuzované a dohání hlavní představitelku k sebevraždě. Druhá linie se zaměřuje na šťastnou a upřímnou lásku mezi Jekatěrinou Alexandrovnou Ščerbackou (Kiti) a statkářek Konstantinem Dmitrijevičem Levinem. Vývoj obou vztahů je zesílen protikladem života ve městě a na vesnici. Tolstoj zde rozebírá celou vyšší společnost a kriticky odsuzuje ruskou šlechtu. Vyzdvihuje život na vesnici, jeho soulad s přírodou a propaguje rolnický způsob života.

*„Jaro – doba plánu a projektů. Když přišel Levin do dvora, nevěděl sice, jak se patří; co podnikne letos ve svém zamilovaném hospodářství, podobně jako neví na jaře strom, jak a kam se rozrostou jeho mladé letorosty a větve, skryté doposud v nalitych poupatech; avšak Levin seznával, že má v hlavě plno plánů a nejlepších projektů.“*²⁴

²³ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Praha, 2008, s. 492.

²⁴ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 173.

I přes spletité příběhy a přeskakování v jednotlivých liniích děje čtenář nemá problém se v uvedených událostech vyznat. V díle je použit jazyk spisovný a knižní, ve velké míře se zde objevují cizí slova anglického, francouzského a německého původu. V této době byla znalost cizích jazyků výsadou šlechty a děti měly své vlastní učitele. Vypravěč je zde sám autor používající er-formu. Je zde používán vyprávěcí a popisný jazykový styl. Na základě inspirace ve skutečných postavách a zasazení do historických událostí té doby nám Tolstoj předkládá zajímavý obraz dokonalý jak v detailu tak i v celku. Jeho přesný popis vnitřního bloudění osob, jejich pochyby, sny a vášně v nás dokáží vyvolat propojení s hlavními postavami. Věrohodně vystihuje všechny dramatické obrazy i drobné scény rodinného života. Děj se odehrává na několika místech najednou. Probíhá ve městě Petrohrad, kde žije Anna Karenina se svým manželem Alexejem Alexandrovičem Kareninem a jejich synem Serjožou. Annin bratr Štěpán Arkádjevič Oblonský (Stiva) se svojí ženou Darjou Alexandrovnou Oblonskou (Dolli) žijí v Moskvě. Příběh soustřeďující se na Levina a jeho budoucí manželku Kiti se odehrává na venkově. A po útěku Anny s milencem Vronským nás děj přenesení do Itálie.

4.1.1. Anna Karenina

Hlavní postavu v příběhu Annu Kareninu můžeme definovat jako postavu dynamickou a kladnou. Její charakteristické rysy, které jsou nám představeny na začátku vyprávění, se v průběhu děje postupně mění a vyvíjí. Prostřednictvím vševědoucího vypravěče a dalších postav je nám představena její vnější i vnitřní charakteristika, která v nás vyvolává pocit naprosté hodnověrnosti. Anna je manželkou vysoce postaveného úředníka v Moskvě a je tedy součástí vyšší společnosti. To sebou přináší jisté společenské povinnosti. Celý její dosavadní život v manželství je podřízen zvyklostem a pravidlům ruské šlechty. Pro svého manžela je vzornou manželkou a příkladnou matkou, která svého syna bezmezně miluje. Prozatím se zdá, že jí tento způsob života vyhovuje. Její vystupování je plné energie, přirozené zdvořilosti a

elegance. Stále jsme čím dál tím více přesvědčováni o dokonalosti jejího vnějšího vzhledu. Její lesklé a šedé oči, husté černé řasy, ruměné rty a zářící úsměv okouzloval každého kolemjdoucího. Při příjezdu se setkává se svým budoucím milencem, který je tím vším naprosto zaujat.

*„Zaujalo ho ne to, že by byla obzvláště krásná, ani lepost a skromná grácie, vyjadřující se celou její postavou, nýbrž to, že výraz její příjemné tváře, když šla kolem něho, prozrazoval cosi zvláště laskavého a něžného.“*²⁵

Ovšem všechny tyto její dokonalé charakterové rysy ji zároveň dostávají do bezvýhodné situace v momentě, kdy si po stále častějším úmyslném setkávání s Vronským uvědomí, že v jejím životě chybí láska, vášeň a cit. I přes její jednoznačnou roli ve společnosti, být perfektní manželkou a matku, se stále více poddává myšlenkám o milostném vztahu s Vronským. Nedlouho poté jí Vronský vyzná lásku. Po zažehnání krize v manželství jejího bratra se vrací k manželovi do Petrohradu a dochází zde k důležité proměně. Anna se vždy stýkala s vysoce postavenými lidmi v různých kruzích, ovšem po jejím návratu se jí tito lidé začnou hnusit a jejich chování vidí pouze jen jako přetvářku. Také se obrací na svého milovaného syna, kterého si během návštěvy v Moskvě vysnila a s nímž teď není úplně spokojena a vidí na něm chyby. Alexej Alexandrovič Karenin reprezentuje postavu chladného člověka, jenž žije podle právním a mravních předpisů a největší důraz klade na svou kariéru. Je pyšný na svou krásnou a mladou manželku, ale není schopen projevit žádné city, které Anně tolik chybí. Všichni se nadále společně stýkají na různých událostech a Karenin si začíná postupně všimnout náklonosti mezi jeho ženou a Vronským a jediné na čem mu záleží je to, aby nevznikaly žádné drby a pomluvy. On sám nebyl nikdy žárlivým člověkem, ale teď začíná pociťovat nepříjemné tušení. Co když jeho mladá a krásná žena může milovat někoho jiného? Proto se rozhodne Annu varovat a poví jí o všech hrozných důsledcích týkajících se i jejich syna, které by nastaly

²⁵ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Praha, 2013, s. 72.

v případě jejího odchodu. Anna se nakonec rozhodne této zakázané lásce oddat a jejich poměr se stal veřejným tajemstvím. Vypravěč se stále soustředí na zobrazení zkaženosti vysoké šlechty a přináší důkaz v podobě mladých dam ze společnosti, které se nemohou dočkat, až poměr vyjde najevo a ony budou moct vše dokonalé a spravedlivé Anně vyčíst.

Další zásadní zlom přichází v momentě, kdy Annu navštíví Vronský v jejím domě a zjistí, že je těhotná. On ví, že Annu nejvíce trápí lež, ve které musí žít, a proto ji přesvědčuje, aby společně odjeli pryč se svojí láskou. To ovšem Anna odmítne. Ví, že žije ve světě, ve kterém by útěk znamenal obrovský skandál a její muž by jí zakázal veškerý styk s jejím jediným synem. Dochází zde k vnitřnímu boji. Anna se rozhoduje mezi tím, zda má být nadále příkladnou matkou a neopustit svého syna, ale zároveň žít život bez lásky, anebo zda se má pocitům lásky naprosto oddat a začít nový život po boku svého milovaného s dalším dítětem. Její život ve lži se jí začíná stále více ošklivit. Její muž je chladnější a tráví většinu času ve své práci, zatímco Anna je sama doma. Později dochází k hádce a Anna už nevydrží to vnitřní rozpolcení a oznámí manželovi, že ho nemiluje a že se jí protiví. Ten se rozhodne, přikázat jí ukončení milostného poměru a dokonce se změní i jeho vztah k synovi, je k němu chladnější.

Anna se nakonec po předčtení dopisu od Karenina rozhodne odejít navždy. Nevěděla, co s ní bude a nedokázala si představit život bez svého syna a touto představou se ničila, ale věděla, že vedle manžela již nemůže být. Stále se snaží najít východisko ze své situace. Jako žena se cítí velice špatně a nečistě. Věřila, že ji manžel dál chce mučit v bezcitném vztahu. Má velmi rozpolcenou duši. Anna je žena, které se velice přičí, když musí lhát, ovšem na druhou stranu jí to jde velice snadno. Při dalším setkání Anny a Vronského dochází k hádce ze žárlivosti. Vronský si začíná všimnout změn, které u Anny nastaly, a není spokojen s touto proměnou. Začíná mít pocit, že už nikdy nebudou šťastní a Anna již není tou, do které se zamiloval. Karenin se rozhodl

Annou potrestat, a jak slíbil, požádal o rozvod a odebral jí syna Serjožu. To jí naprosto zdrtilo, prosila, aby jí ho nechal. Po porodu své dcery na tom byla Anna zdravotně velmi špatně. Trpěla poporodní horečkou a zdálo se, že brzy zemře. V této situaci se začíná Anna kát. Lituje svých činů a prosí svého manžela za odpuštění a odmítá se nadále stýkat s Vronským. Karenin její omluvy přijal, poděkoval jí za odbytí svého milence a dokonce se i staral o malou dceru Aňu. Ve skutečnosti se ale Anny pocity vůbec nezměnila a nenávidí svého manžela za to, že nemůže být s člověkem, kterého miluje. Karenin ví, že ho manželka nesnáší a navíc přemýšlí o tom, že povolí Anně stýkat se s milencem. Stále odmítá přistoupit na rozvod z několika důvodů. Jednak by to zničilo jejich postavení ve společnosti, dále pak z důvodu náboženského, a pokud by si Anna vzala někoho jiného, zatímco je on naživu, pocházely by jejich děti z nezákonného partnerství. Po uzdravení se Anna rozhodne společně s Vronským odjet z Ruska.

Děj se přesouvá do Itálie, kde se milenci usadili. Opět dochází k proměně psychického stavu Anny. Teď je velice šťastná a plná nadějí, dokonce se jí ani tolik nestýská po Serjožovi. Jeho odloučení bere jako trest za všechny hříchy, které spáchala. Po návratu zpět do Petrohradu Vronský zjistil, že většina jejich přátel nechce mít s Annou nic společného. Anna má dveře do společnosti zavřené, ovšem pro něj zůstaly otevřené. Jediné na co dokázala Anna po příjezdu myslet, byl její syn, a proto se ho rozhodla navštívit. Opět se k ní vracejí pocity beznaděje. Byla ze svého syna nešťastná, milovalo ho nadevše a ničilo jí to, že ho musela opustit. Ani její dcera Aňa, která se narodila do nemanželského vztahu, nedokázala naplnit tento silný mateřský cit, který chovala k Serjožovi. Role matky je zde rozpolcena stejně jako vnitřní stav Anny. Bezmezně miluje svého syna, ale ke Kareninovi cítí odpor. Kdežto ke své dceři není schopna pociťovat hlubší city, i přestože miluje jejího otce. Anna se nehodlá smířit s jejím novým postavením ve společnosti a rozhodne se navštívit další společenskou událost. Proti tomu se ostře ohradí Vronský, který požaduje, aby si uvědomila, co činí a začala se chovat podle její nové pozice. Nakonec se společně uchylují

do honosného sídla na venkově. Zde se setkává se svojí švagrovou Darjou a také se rozhodne navštívit Jekatěrinu. Dolli ji ujistí, že ji nijak nesoudí a nic špatného si o ní nemyslí. Vidí, že je velice šťastná, stále zamilovaná a velmi krásná. Vnější vzhled byl pro Annu pořád velmi důležitý. Bála se, že by ji mohl Vronský opustit kvůli někomu jinému a tak neustále dbala o svůj zevnějšek a dělala vše pro to, aby byla dále součástí pravé ruské aristokracie a správná žena pro bohatého statkáře. Ustavičně je jí doporučováno aby se s Alexejem konečně rozvedla. Nejvíce tím trpí Vronský, kterého ničí pomýšlení na to, že jeho dcera a případné další děti podle zákona nadále patří Kareninovi. Anna ovšem odmítá přivést na svět další děti, které by se musely stydět za své rodiče. Nejspíše si není vůbec jistá, zda by byla vůbec schopna tyto děti milovat. Svěřuje se Dolli, že na světě miluje pouze svého syna a milence.

Situace se začíná velmi zhoršovat. Vronský není ochoten trávit veškerý svůj čas pouze s Annou a jejich dcerou na venkově, vytěsněný z důležitého společenské dění ve městě a omezovaný ve své dvorské a vojenské kariéře. Anna nechápala proč, když ji tak moc Vronský miluje, pokaždé když může, odjede pryč. Z otevřené a milující ženy plné energie a elegance se pomalu stává chladná a nepřívětivá postava. Jejich neustále spory zapříčiňují postupnou citovou odměřenost. Další ráno pro Annu bylo již totální odloučení od svého syna, kterého se vzdala ve prospěch své lásky. Také se rozhodla obětovat svůj život ve městě a zůstat na venkově, což Vronský nesl velmi špatně. On po tomto životě nijak netoužil. Anna z něj cítí jeho namyšlenost a sebestřednost a také ho pomalu podezřívá z nevěry. Zde dochází k úplnému zvratu a Anna poprvé začíná přemýšlet o smrti jako o východisku z této beznadějně situace. Dochází k poslední hádce, ve které je Vronský vyčte, že ani nemiluje svojí dceru. V jeho očích zahlédne záblesk nenávisti k její osobě. Je stále více přesvědčená o konci jejich lásky. Když Vronský opět odjíždí pryč do města, nechá pro něho poslat, on se však nedostaví. Pro ni toto rozhodnutí signálem naprostého konce. Přemýšlí nad tím, jak moc by mu chtěla ublížit. Zda by ho její sebevražda zničila a konečně by cítil výčitky za své chování vůči ní. Večer se Vronský vrátí a přijede je

navštívit také kněžna Sorokina, která byla vybrána Vronského matkou jako jeho nastávající. To Annu opět rozčílí a oznámí Vronskému, že toho všeho bude litovat. Vronský odjíždí. Anna se naposledy pokouší dát vše do pořádku. Piše Vronskému telegram, aby okamžitě přijel, kočí ho však nezastihl. Když Anna vchází do dětského pokoje, je zklamaná, že vidí Aňu a ne svého milovaného Serjožu. Rozhodne se navštívit Dolli. Při cestě myslí pouze na to, jak moc se před Alexejem poníží, jak zbytečně se před ním sklání. Přijíždí k Dolli, kde je také Kiti. Anna pocituje, že její společenské postavení je pryč a tentokrát stojí Kiti nad ní. Je velmi rozrušena, cítí se trapně a uraženě. Po odjezdu přemýšlí nad tím, že ji všichni pouze závidí, a proto se k ní chovají hezky a přívětivě. Když přijela domů, našla psaní od Vronského, jenž jí oznámil, že přijede později a tak si usmyslí, že pojedje za ním. Chce mu říct, že je konec a je připravena ho opustit. Začala ho nenávidět, vše se jí hnusilo a všichni jí byli protivní.

V této fázi příběhu se Anna již nachází v úplné depresi. Uvědomuje si, že z této situace není žádné východisko, a ani rozvod a následná svatba již nemohou nic změnit. Když vystoupila na nádraží, dostal se jí do rukou dopis od Vronského, který stále nebyl ochoten přijet za ní dříve. V tuto chvíli je rozhodnuta nenechat se dále od něj mučit. Kráčí po peronu, pozoruje vlaky a vzpomíná na muže, který byl rozdrčen vlakem při jejím příjezdu do Moskvy a prvním setkání s Vronským na začátku děje. Stoupla na okraj k vlakům a rozhodla se ho potrestat. Její sebevražda na nás působí jako snaha ublížit Alexeji, svému milenci, ale zároveň také celé společnosti za způsobenou bolest, než jako čin, který odráží její vnitřní hlubokou beznaděj.

„Tam“ pravila si, hledíc na stín pod vagonem, na písek smíšený s uhlím, jímž bylo zasypáno místo mezi kolejnicemi; „tam právě doprostřed, potrestám ho a zbavím se ode všech i od sebe.“²⁶

„[...] vrhla se pod vagon na ruce s lehkým pohybem, jakoby ihned zase chtěla vstát, klesla na kolena. V tůž okamžik se však zhrozila svého

²⁶ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Praha, 2013, s. 855.

skutku. „Kde jsem? Co dělám? Proč?“ Chtěla vstát, odskočit, ale cosi ohromného, nemilosrdného ji udeřilo do hlavy a vleklo ji za záda. „Bože, odpust mi všechno!“ promluvila cítíc nemožnost zápasu.“²⁷

Tolstoj nám přináší příběh o ženě z vyšší společnosti, která se rozhodne obětovat své důležité postavení a dát přednost opravdovému citu a otevřenosti. Jako milující matka, spořádaná manželka a vždy slušně se chovající dáma, se dopustí nevěry a zanechá za sebou vše kvůli své osudové lásce. Její rozhodnutí je společností, ve které dříve patřila k nejváženějším osobám, odsuzováno a přivádí ji do zoufalé situace, ze které hledá útěk sebevraždou. Její sebevražda na nás působí jako snaha ublížit Alexeji, svému milenci, ale zároveň také celé společnosti za způsobenou bolest, než jako čin, který odráží její vnitřní hlubokou beznaděj. Jedním z významných symbolů tohoto díla jsou vlaky. Poprvé Anna potkává svou spřízněnou duši na vlakovém nádraží a zároveň se vidí smrt železničního pracovníka, který je rozdrčen pod vlakem. Tuto nešťastnou situaci můžeme vnímat jako špatné znamení, jako událost, která poznamenává její náhle se objevující náklonost k cizímu muži. Vše je poté zakončeno jejím rozhodnutím vrhnout se pod projíždějící vlak.

4.2. Paní Bovaryová

Slavný francouzský romanopisec Gustave Flaubert je považován za jednoho z nejvýraznějších spisovatelů a představitelů realismu druhé poloviny 19. století. Francouzskou a zároveň i světovou literaturu do značné míry ovlivnily Flaubertovy do hloubky propracované psychologické analýzy, zřetelný upřímný pohled na chování jedinců i společnosti a silný osobitý styl. To vše je doloženo v jeho klasickém realistickém románu *Paní Bovaryová* (1857). Nemoc a osamění v něm posilovaly hluboce pesimistický pohled na svět a život; jedinou hodnotu viděl v umění a tomu se také plně zasvětil.²⁸ Jeho ironický a pesimistický pohled na lidstvo ho staví do pozice hlavního mravokárce.

²⁷ TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Praha, 2013, s. 855.

²⁸ KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Praha, 2008, s. 145.

Byl silně a osobně ovlivněn prací slavného francouzského prozaika, dramatika a zakladatele realismu ve světové literatuře Honoré de Balzaca. Flaubertova prozaická tvorba, jež je založena zejména na zobrazení lidského charakteru, který je ovlivňován vášněmi a city, se ubírala dvěma směry; byla složena z romanticky laděných děl a poté z románů výhradně realistického charakteru.

S Flaubertovým románem, který v sobě kombinuje ironický romantismus s doslovným realistickým vyprávěním, *Paní Bovaryová* vstupuje do literatury takzvaný „bovarismus“. Tento termín pojmenovaný po hlavní hrdince je založen na základě lidského sklonu k úniku od reality a prožití života ve světě plném snů, představ a iluzí. Ema Bovaryová ve svém světě snů dokáže vnímat samu sebe jako postavu hrdinského typu, přikládat svým prožitkům důležitější význam, než je tomu ve skutečnosti a zapomínat na každodenní skutečný život. Všechny tyto iluze zapříčiňují postupné zničení osobnosti. Autorův výrok „Paní Bovaryová, to jsem já“ se stal zlidovělým citátem, avšak Flaubert skutečnost, že do svého díla přenesl své vlastní životní zkušenosti a pocity, často odmítal. Kupříkladu Emma celý svůj život pouze sní o tom, stát se kultivovanou a světaznalou ženou zatímco Flaubert se již pohyboval v nejvyšších kruzích literární společnosti v Paříži. Další příklad můžeme vidět v jejím setrvání v nešťastném manželství a snaze najít si milence, kdežto samotářský Flaubert většinu svého života tráví v osamění. Na druhou stranu není nijak složité nalézt jisté společné rysy v životě Emmy a Flauberta. Stejně jako autor také hlavní hrdinka trpí špatným zdravotním stavem a po tom, co si uvědomí, že v životě nemůže to, po čem nejvíce touží, upadá do silných depresí. I přestože byl Flaubert považován za váženého spisovatele a obdivován svými francouzskými současníky, převládaly u něj pesimistické nálady. Flaubert tímto dílem přinesl také nový a jedinečný styl vyprávění, který vyjadřuje náladu svých postav. Části, ve kterých je popisována netrpělivost a nuda hlavní hrdinky, na nás vyprávění působí neurčitě až mdle. Naopak v momentě kdy Emma zažívá své smyslné potěšení, tyto úseky plynou nadšeně a rychle. Román s podtitulem

Mravy francouzského venkova přináší hluboce psychologicky propracovaný příběh o ztrátě iluzí silně romanticky založené ženy, jež není schopna ve svém manželství nalézt naplnění a životní smysl. Její tragický osud je zpečetěn dobou a prostředím, ve kterém se naše hrdinka nachází. Po uvedení románu v časopise Revue de Paris byl Flaubert veřejně zažalován pro urážku veřejné mravnosti, manželské instituce a náboženské morálky. Byl obviněn z vulgárního a šokujícího realismu, do kterého zasadil své postavy. Nicméně, díky jeho zastáncům v umělecké i politické sféře byl brzy zproštěn žaloby, ale tento zážitek v něm vyvolal ještě větší pocit nenávisti k měšťanským hodnotám, které byly v jeho době utvářeny vzestupem střední třídy a buržoazie složené z obchodníků a kapitalistů. Právě na tuto odchodní třídu, její drsné chování a nedostatek morálních zásad nejvíce zaútočil ve svém díle.

Jedním z důležitých prvků tohoto díla je jazyk a jeho nedostatečnost. Ukazuje zde možnost, že psané slovo není schopné zachytit spleť hloubky lidského života, stává se nedostatečným sdělovacím prostředkem pro vyjádření emocí a myšlenek a slova nejsou schopna dokonale popsat svůj význam. Text je psán spisovným jazykem a obsahuje velké množství obrazů, metafor a přirovnání. V roli vypravěče zde vystupuje autor, který se nesnaží vysvětlit vnitřní svět postav, ale popisuje ho na základě jejich charakteristického vnějšího projevu.

4.2.1. Emma Bovaryová

Příběh se věnuje hlavní dynamické postavě jménem Emma Bovaryová. Autor sleduje její citový život, jeho postupný vývoj a zásadní proměny. Děj začíná setkáním lékaře Charlese Bovaryho, který je povolán ke starému statkáři Rouaultovi kvůli jeho zlomené noze. Zde dochází k setkání s jeho dcerou Emmou, ve které Charles našel jisté zalíbení a z tohoto důvodu ji jezdil velmi často navštěvovat. Jeho manželka byla mnohem starší a brzy zemřela. Opět zamilovaný Charles se rozhodl požádat Emmu o její ruku a za rok se uskutečnila svatba. Bovary byl svojí novou ženou naprosto unešený a společně odjeli do

Tostes, kde Charles žil. Emma okamžitě začala nové bydlení předělávat a přinášela svému manželovi jen samou radost. V tuto chvíli se venkovská dívka nachází v roli novomanželky a je rozhodnuta zjistit, co ve skutečném životě znamenají slova blaho, vášeň, cit a opojení, o kterých tak často četla v knihách. Jako dívka byla vzdělávána v klášteře, kde našla zalíbení v milostných příbězích o ženách žijících s muži na starém panském sídle.

„Příklady o nebeském snoubenci, manželu a milenci a věčném manželství, které se v kázáních opakují, probouzely v hloubi její duše nečekaně libé pocity.“²⁹

Náboženství nikdy úplně nepodlehla, a proto ji otec vzal zpět k sobě na vesnici, kde se ovšem Emma zažívala nudu. Charlesův příjezd pro ni znamenal něco nového v jejím životě. Byla velmi šťastná a očekávala splnění jejího snu zažít velkou vášeň, která jí tolik zaujala v knihách. Ovšem nic takového nenastalo a Emma přemýšlela, proč žije svůj život v tak klidném prostředí. Největší odpor cítila k Charlesovi, který ve svém životě spadl do rutiny a nijak nenaplňovat její představu o dokonalém manželovi žijícím na horské chatě a oděným do černého sametového kabátu. Začala uvažovat, jaký by měla život, kdyby si vzala někoho jiného. Někoho, kdo by v ní dokázal vzbudit vzrušení, podněcoval by ji k smíchu a naučil ji novým věcem. Poprvé se v jejím srdci objevila jiskřička radosti při návštěvě slavnosti u markýze. Obdivovala veškerou honosnost a dokonalost této společenské akce. Těmito pocity se nechávala naprosto unést, neustále vzpomínala a prožité zážitky na plese a litovala toho, že nevede takový život ona sama. Její nudný život dál plynul, k Charlesovi byla velmi chladná a veškeré jeho projevy lásky a náklonosti jí byly protivné. Nechala se unášet myšlenkami na život v Paříži, o kterém si myslela, že jí přinese vytouženou pravou vášeň a divoký život plný slastí. Můžeme zde vidět její neutuchající touhu po lásce, přepychu, radosti a dobrodružství. Její muž měl ve městě skvělou pověst. Byl velmi oblíbený pro svoji

²⁹ FLAUBERT, Gustave. *Paní Bovaryová*. Praha, 2012, s. 46.

skromnost, venkované ho milovali, nikdy nechodil do hospody a vzbuzoval důvěru svou mravností. Naopak Emma chtěla, aby jméno Bovary znamenalo něco víc a bylo známé po celém světě, nakupovala drahé věci a snažila se oblékat jako ženy z vyšší společnosti. Záleželo jí především na tom, aby ji Charles nezesměšňoval a pořád dokola ho upravovala. Dny utíkaly, Emma doufala v pozvání na další ples a veškerý svůj čas strávila čekáním na to, až se v jejím životě něco důležitého stane. Stala se z ní marnivá, náladová, náročná a rozmarná žena, která všemi na maloměstě pohrdala. Její zdravotní stav se zhoršil, děsivě zhubla a zeslábla, dokonce přestala dbát o svůj zevnějšek, a tak se Charles rozhodl, že se společně odstěhují. Když odjížděly z Tostes byla paní Bovaryová těhotná.

V Yonville se Emma poprvé setkává s mladým písařem Leónem. Náramně si spolu rozumí, sdílejí stejnou vášeň pro literaturu, hudbu, pobyt u moře a procházky. Po příjezdu do nového domu Emma věřila, že ji čeká něco nového a úžasného. Není přece možné, aby na jiném místě zažívala stejné neštěstí jako v Tostes. Problém nastává s Charlesovou prací, lidé se k němu nechodí léčit a rodině docházejí peníze. Emma je nešťastná z toho, že si již nemůže kupovat vše, po čem touží. V jejím životě dochází k dalšímu zklamání v momentě, kdy se jí narodí dcera Berthe. Chtěla porodit svobodného syna, jenž bude ve svém životě zažívat vášnivou lásku a dobrodružství. León a Emma se nacházejí ve stejné nudné životní fázi. Jediné co Leóna dokázalo rozveselit a naplnit byl pohled do Emmina obličej, který vystupoval z všednosti jeho života. Často Emmu navštěvoval v jejím domě, ale nevěděl, jak se má v její společnosti chovat a co dělat. Byl z ní naprosto unešený a toužil po vyznání lásky, ovšem stále mu v tom něco bránilo a pořád to odkládal. Naopak Emma o jeho lásce nepřemýšlela, věděla, že vše musí přijít náhle a bouřlivě. Emmino divoké a prudké milostné vzplanutí stále nepřicházelo. Neustále se litovala, byla zahořklá a její nenávist k Charlesovi se prohlubovala.

„Skromné domácí poměry ji hnaly k touze po přepychu, manželská něha v ní vzbuzovala cizoložné choutky. Chtěla by, aby ji Charles tloukl, aspoň by ho mohla oprávněněji nenávidět, mstít se mu“³⁰

Ke své dceři byla nepřívětivá a odstrkávala ji od sebe. Leóna postupně opustila naděje na milostný poměr s Emmou, byl sklíčený a znuděný svým stejným životem a rozhodl se odcestovat do Paříže. Jeho odchod znamenal pro Emu návrat do starých kolejí plných deprese. Litovala toho, že nechala odjet jedinou nadějí na štěstí. Proklínala se, že Leóna nemiluje a žíznila po jeho krásné a líbezné tváři. V toto stavu potká bohatého a pohledného statkáře jménem Rodolphe Boulanger. Ten je její krásou okouzlen a začne strádat plán na její svedení. Jako starý mládenec je velmi zběhlý ve vztazích s ženami a ví, že Emma ve svém manželství není šťastná a žízní po lásce, kterou vedle ubohého a nudného lékaře nemá. Ve městě se konal zemědělský veletrh, na který Emmu doprovázel Rodolphe. Společně kráčeli k radnici, kde se usadili v úplně samotě. Na radnici je pronášen projev o veřejné mravnosti, během kterého Rodolphe vyzná Emmě lásku. Zdá se, že sdílají stejný pohled a postoj k životu. Rodolphe již hodlá svůj život trávit v osamění, chce poznat lásku, pro kterou by se naprosto obětoval. Touží nalézt spřízněnou bytost, nejčistší vášeň, lásku beze slov a naplnění pro svou duši. Emma je tím vším naprosto očarovaná, podléhá jeho slovům, avšak stále se snaží chovat jako vzorná vdaná žena. Nakonec se její prsty proplétají s jeho. Emma konečně prožívá milostné vzplanutí, po kterém vždy toužila. Nedokáže se ubránit Rodolfovým romantickým slovům plným něhy a lásky. Je neuvěřitelně hrdá na svého překrásného a bohatého milence, jenž ji do života přinesl slasti lásky a spalující horečku štěstí, ve které již nedoufala. Sama Emma je překvapená svojí náhlou krásou a cítí, že jí cosi zvláštního proměňuje. Těší se z pomýšlení na svého milence, jako by znovu dospěla v ženu. Na to vše přece měla právo, jelikož celý svůj dosavadní život prožila v utrpení, a proto zde není žádný důvod pro výčitky a rozpaky. Naučila se navštěvovat Rodolpha v jeho domě pokaždé, když její muž odjel do

³⁰ FLAUBERT, Gustave. *Paní Bovaryová*. Praha, 2012, s. 122.

práce. Chová se velmi neopatrně, což jí později vyčte i Rodolph. Emma se rozhodne být více opatrná a začne své schůzky uskutečňovat ve své zahradě večer potmě. V noci utíkala ven zadržující dech, usměvavá, rozechvělá a napůl oblečená. Rodolph se však postupně začíná nudit a ztrácí o ní zájem, avšak stále ve vztahu setrvává především kvůli její kráse. Emma je na jeho vkus až moc sentimentální, požádala ho o snubní prsten jako symbol jejich věčné lásky a také si museli vyměnit chomáče vlasů. Rodolph si přizpůsobil cizoložství podle vlastních potřeb a po nějaké době spolu žili jako dva manželé, kteří klidně udržují domácí krb. Emma začíná více o svém životě přemýšlet, především o lásce Rodolpha k ní. Je k němu velmi chladná až pohrdavá. Klade si otázku, proč není schopna milovat svého manžela a je rozhodnuta stát se opět počestnou manželkou. Naneštěstí je Charlesova kariéra lékaře otřesena nepovedenou léčebnou metodou a Emma se vrací zpět k odporu vůči manželovi. Obviňuje ho za své strádání duše, nízkost jejich manželství, průměrnost domácnosti, nenaplněné sny a výsměch, které padne na jejich jméno. Opět nachází potěšení v cizoložství, ve vzpomínkách na svého milence, ke kterým se upnula celou svou duší. Její láska narůstala každý den s tím, jak sílila její nechuť k manželovi, čím více se oddávala jednou, tím víc si hnusila druhého. Hrála si na ctnostnou manželku, ale přitom zaníceně vzpomínala na svého zkušeného a protřelého milence. Nakupuje pro něj drahé dárky, které přivádějí jejího muže na mizinu a společně se dostávají do velkých dluhů. Z Emmy se stává další obyčejná Rodolphova milenka, která je ochotna pro něj obětovat celý svůj život. Po hádce s tchýní vyhledá Emma útěchu v náruči Rodolpha a přesvědčí ho, že již není schopna dále snášet tento bezvýznamný život vedle svého manžela a prosí Rodolpha, aby ji odvedl společně s její dcerou. Společně tedy začnou pracovat na plánu útěku, ovšem on se nehodlá všeho vzdát a opustit svůj starý život kvůli vztahu, ve kterém již veškerá novota opadla a objevila se dobře známá jednotvárnost. Jejich poměr se stává veřejným tajemstvím, což Emmě nečiní žádné starosti. Ta dále žije v představách dokonalého života po boku svého nového přítele, sní o nekonečných a

harmonických dnech. V předvečer jejich útěku ji Rodolph klade na srdce, aby si své rozhodnutí rozmyslela, ona je však naprosto přesvědčena o své správném rozhodnutí. Loučí se a Rodolph vím, že s ní nikdy neodjede. V klíčový den dostane Emma od Rodolpha dopis, ve které se jí omlouvá, ale není možné, aby s ní utekl. Nemůže jí přece způsobit trápení, které by po čase přineslo uvadnutí jejich lásky. Po tomto šokujícím zvratu není Emma schopna myslet na nic jiného než na sebevraždu, je naprosto zničená. Stojí jen kousek od okraje a dodává si odvalu vše ukončit. Vysvobodit se z nešťastného skličujícího života. Naštěstí je vyrušena a odchází z pokoje, uvědomuje si, že právě unikla smrti a polila ji hrůza. Její psychický i fyzický stav je velmi kritický. Po chvilkovém omdlení upadá do stavu naprosté deprese, nechce kolem sebe nikoho vidět, nic nejí a nepije a v noci blouzní. Bovary se od ní nehnul ani na krok a každý její menší pokrok k nápravě jejího stavu, vnímá jako obrovský úspěch a štěstí. Dostávala závratě, bolelo ji břicho a na hrudi, pak přišly bolesti hlavy a stále zvracela. Charles se nacházel ve stále se zvětšující finanční propasti. Po jejím uzdravení jdou manželé společně do opery a Emma se vrací do svého mládí plného romantických novel a přemýšlí nad událostmi v jejím životě. Do jejího života opět vstupuje León a ona vzpomíná na jejich chudou nýbrž poklidnou, dlouhou, diskrétní a něžnou lásku, na niž přece jenom zapomněla.

Leónova vášeň se po setkání s Emmou opět probouzí. Rozhodne se jí navštívit a společně promlouvají o nespokojenosti se svými životy a nakonec Emmě vyzná lásku a políbí ji. Emma se opět ocitá ve stejné situaci, kterou již zažila s Rodolphem, a proto Leóna odmítne a napíše mu dopis, ve kterém vysvětluje, že se nemůže stát jeho milenkou. Brání se opětovnému zamilování. Ovšem opět všemu podléhá, je opojena blahem a nedokáže na Leóna přestat myslet. Při návratu domů je Emma svědkyní hádky mezi lékárníkem a jeho pomocníkem, který vzal klíč od skladu s arsenikem. Emma opět prožívá dny plné nudy. Finanční situace Bovaryů se nijak nezlepšuje a Emma přesvědčí svého manžela, aby jí poslal na tři dny za Leónem do Rouenu, kde vypracuje plnou moc,

díky které bude Emma schopna zacházet s nově nabytým dědictvím po Charlesově otci. Bovary je ohromen Emminou praktičností, ohleduplností, ochotou podniknout cestu za Leónem místo něho, nadšeností a snahou zařídit veškeré dokumenty z pozůstalosti. V Rouenu si Emma nadšeně užívá své tři naplněné, výjimečné, nádherné dny po boku nového milence. Jejich láska se více prohlubuje, bez ustání si dopisují a setkávají se na tomtéž místě, kde se kdysi Emma scházela s tím druhým. Jejich loučení bylo pro Emmu čím dál nesnesitelnější. Vše se navrácí do starých kolejí a Emma se opět stává marnivou ženou, jež utrácí všechny peníze za přepychové předměty a věci, které použije jen párkrát a poté odhodí do kouta. Staví se do role manželky, která ani nemůže rozvíjet svůj hudební talent, nýbrž musí dělat důležitější věci. Stále ochotně hraje roli poslušné manželky, i když je velmi nervózní a uzavřená vůči manželovi. Během časů strávených s Leónem se cítí emocionálně naživu. Oba milenci smýšlejí jeden o druhém jako o postavách z romantických knih. Emma je stále více posedlá představou strávit s Leónem veškerý svůj čas a zažívá každý druh romantického potěšení. Naopak v reálném světě se dostává do větších dluhů a potají rozprodává Charlesův majetek. Klade si nároky na veškerý Leónův čas, a když za ním přijede lékárník, rozhodne se s ním strávit nějakou dobu. Emma dostane hysterický záchvat, zuřivá odjede domů a přesvědčuje se, že ji její milý již nemiluje a není pro ni ten pravý. Po celou dobu co jsou spolu, nutí Leóna, aby ji honosně bavil a ona mu na to poskytuje peníze. To přináší svár do jejich vztahu. León už má po krk jejich urážlivých výstředností a ona zase jeho rezervovanosti. Jejich milostná aféra nadobro ztrácí své kouzlo. Do domu Bovaryů přicházejí exekutoři a sepisují seznam jejich majetku. Charles stále žije v naprosté nevědomosti. Emma hledá pomoc u svých milenců, Leóna a Rodolpha, ani jeden ji však nedá žádné peníze. Rodolphovi vyčítá vše, co pro něj kdy udělala a co by stále byla ochotna udělat. Emma se začíná nabízet výměnou za peníze výběřčímu daní, přitom všem si neuvědomuje, že to čím se dříve tolik pohoršovala jako žena správných mravů z vyšší společnosti, právě teď činí.

Při odchodu se jí celá situace zjevila jako nekonečná propast, která pohlcuje vše, co tolik Emma milovala a pro co žila. Dorazila před lékárnou, přesvědčila pomocní, aby jí otevřel sklad s arzenikem, uchopila modrou láhev, zanořila do ní ruku, nabrala plnou hrst bílého prášku a začala ho polykat.

„Ona skončila se všemi zradami, nízkostmi a bezpočetnými choutkami, které ji mučily, říkala si v duchu. Teď už necítla nenávisť k nikomu; mysl měla zastřenou, jako by na ni padal soumrak, a ze všech hluků na zem už slyšela jen přerušovaný nářek tohoto ubohého srdce, jemný a nezřetelný, jako poslední ozvěnu vzdalující se symfonie.“³¹

Sledujeme příběh ženy, která vstupuje do manželství plná naděje na vzrušující život, brzy však přichází zklamání a deziluze. Její citovou prázdnotu z manželského stereotypního života umocňuje žití na maloměstě, které Emmě neposkytuje tolik vytoužený život plný přepychu, honosnosti, společenských akcí a zařazení do vyšší společnosti. Své potřeby naplňuje milostnými poměry, které mění její život k lepšímu. Naprosto se oddá svým milostným poměrům, obětuje pro ně, co může a žije ve světě snů a nadějí. León se na první pohled zdá, jako perfektní muž pro Emmu. Oba žijí v nudném maloměstě, sní o dobrodružství a hledají větší smysl pro svůj život. Brzy ovšem přichází rozčarování ze skutečnosti a Emma se stále více ocitá ve stísněném životě, který tolik nenávidí. Její milostné avantýry zapříčiňují velké finanční potíže rodiny Bovaryů, ona však odmítá převzít za své činy zodpovědnost a dále rozhazuje za drahé věci, které ji ve skutečnosti vůbec nenaplňují tolik, jak by si přála. Za své neštěstí neustále obviňuje svého manžela, který jí je po celou dobu oporou, bezmezně ji miluje a není nic, co by pro ni neudělal. Její rozmařilost a rozhazovačnost ji dostanou do bezvýchodné situace, kterou se rozhodne vyřešit sebevraždou.

³¹ FLAUBERT, Gustave. *Paní Bovaryová*. Praha, 2012, s. 333.

4.3. Frantina

Prozaička Karolina Světlá, vlastním jménem Johanna Rottová a představitelka generace májovců, pocházela ze zámožné pražské rodiny. Svůj pseudonym si zvolila podle vsi Světlá pod Ještědem, kam ji zavedl manžel po smrti její jediné dcery. V Podještědí našla silnou inspiraci pro své literární vyjádření. Karolina Světlá vyniká především svojí tvorbou pěti děl mravoličných románů z ještědského prostředí: *Kříž u potoka* (1868), *Vesnický román* (1869), *Kantůrčice* (1876), *Frantina* (1876) a *Nemodlenec* (1878). Světlá staví jako hlavní postavy svých románů ušlechtilé ženské typy z venkovského lidového prostředí, vynikající především mimořádnými vlastnostmi volními a silným mravním vědomím. Tyto ženské hrdinky prolamují v dramatických konfliktech hráze společenských předsudků obětavými a nezištnými činy.³² Její příběhy měli mít především výchovnou funkci, a proto volila hrdiny s pevnými morálními hodnotami, zejména ženy. Díla Světlé byla již od počátku poznamenána i předznamenávána zvláštním, pro Světlou příznačným tónem milostného mesianismu ženy, obětující svůj cit morálce rodiny a společnosti a ku prospěchu milovaného muže.³³ Ve svých dílech spojila postupy evropského výchovného románu s hodnotami románu realistického a vše přenesla do venkovského domácího prostředí. Na rozdíl od našich románových představitelk Anny Kareniny a Emmy Bovaryové, Světlá jakožto vdaná žena obětovala svou lásku k Janu Nerudovi ve snaze udržet si manželství. Věnovala se také publicistice a zaměřovala se především na úlohu ženy ve společnosti. Prosazovala emancipaci žen a byla ovlivněna tvorbou francouzskou spisovatelkou George Sandovou. Velice se zasazovala o zrovnoprávnění žen a byla členkou několika emancipačních organizací, založila takzvaný Ženský výrobní spolek český, kde se především soustředila na pomoc dívkám z nemajetných rodin, poskytovala jim vzdělání a práci.

³² HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha, 2010, s. 205.

³³ SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. Praha, 1952, s. 154.

Základním rysem románové struktury Světlé je dramatická. Projevuje se, [...], ve stavbě vět, pro něž je příznačná intonační gradace vytvářející dojem napětí.³⁴ Má zájem o zachycení vnitřního světa postav. Hlavní hrdinka jménem Frantina prochází v příběhu dynamickými proměnami a nese v sobě jisté autorčiny ideály. Frantina se od ostatních liší především svým vychováním v samotě, žije v souladu s přírodou a svět vnímá pouze svými smysly. Poté začne žít svůj život ve vesnici, poprvé se ocitá v lidské společnosti a vyjadřuje nesouhlas s jejími společenskými pravidly. Rozhodne se bojovat za práva obyčejného lidu, která jsou omezována a stanovována panstvem a církví. Pro prosté lidi se okamžitě stává dobrým vzorem, předává jim své poznání a učí je nezávislému myšlení. Nevzdělaný zemědělský lid ji zvolí jako jejich rychtářku, která se stará o jejich veškeré záležitosti. Jejich štěstí je pro ni základním smyslem života a své vlastní uspokojení odsouvá do pozadí. Stává se z ní žena, která má vysoké morální hodnoty a staví je nad svou soukromou sobeckou láskou. Světlá své vážené postavení ve společnosti vesnického lidu nehodlá v žádném případě ohrožit a pro svůj lid je ochotna chránit i za cenu smrti její jediné lásky, na kterou čekala celý svůj život. Inspiraci pro napsání svého díla *Frantina* našla Světlá v ústně tradovaných historkách o lupičích a zároveň na základě vlastních prožitých situací, kdy se tlupa loupežníků vloupala do stavení jednoho z příbuzných Světlé během jejího pobytu na venkově. Jedním ze stěžejních prvků ještědského románu jsou obrazy přírody, které na pozadí tvoří důležitou část příběhu. Děj je nám přednášen skrze osobního vypravěče, prostřednictvím ich-formy.

4.3.1. Frantina

*„Byli bychom tuze rádi věděli, co na té Frantině skutečně bylo a jaké měla přec osudy. Mnoho bylo dosud v našich horách o ní slyšet. Každý ještě ji jmenoval, ač málokdo již ji pamatoval.“*³⁵

³⁴ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha, 2010, s. 206.

³⁵ SVĚTLÁ, Karolína. *Frantina*. Praha, 1952, s. 10.

Do děje nás uvádí Bartoloměj, který se dostane na statek ke Kvapilovi, rychtáři, jenž svou práci činí dobře, ale jako svobodný muž ji dále nerozvíjí a o statek se nestará, jak by měl. Bartoloměj nám popisuje těžkou situaci mezi rolnictvem a panstvem. Lidé jsou vesměs přesvědčeni, že jsou úředníci s hejtmanem zlodějů spolčeni. Každý rok se Kvapil vydával na pouť do Vambeřic, až zde potkal svojí budoucí ženu Frantinu, kterou přivedl domů na statek a oženil se s ní. Zpočátku v lidech vzbuzovala zlé pocity, považovali ji za ďáblici, která si během prvního setkání omotala rychtáře kolem prstu. O jejím dětství si lidé vyprávěli historiky. Povídalo se, že vyrůstala ne vrchu Čihadníku se svým strýcem samotářem a neznabohem. Nikdo ho neznal a při cestě kolem domu potkávali radostné děvče krásné jako obrázek. Zpočátku se Frantina do prací na statku nijak nehnala, ovšem po nějaké době se řemeslu přiučila a dokonce i jako pohanka se spolu s Bartolomějem začala několikrát denně modlit. Rychle si mezi čeládkou získala důvěru a oblibu. Ke každému se chovala jako k rovnému a byla velmi laskavá. Pustila se do práce na statku a začala ho zvelebovat. Ke svému manželovi se chovala vlídně a prokazovala mu veškerou úctu. S čeládkou zacházela přátelsky, nebyla k nikomu zlomyslná a všem pomáhala. Pod jejím vedením statek značně prosperoval. Stavení dala opravit, dům nechala obehnat zděným plotem a nechala postavit malované zděné brány. Stala se z ní všemi obdivovaná a oblíbená rychtářka. Na jejího manžela večer co večer chodila zimnice, Frantina u něj vždy seděla, držela ho za ruku a vyprávěla příběhy, pro které se stala známá a oblíbená po celých horách. Nejbližší vztah si vypěstovala s Bartolomějem, od kterého očekává upřímné názory na její práci pro statek. Uvědomovala si svou krásu, díky které se mohla vdát za bohatého statkáře a tím poskytnout chudým lidem kolem sebe pomoc. Trápil ji příkoří, které bylo činěno na ubohých rolnících. Dříve nevěřila vypravování svého strýce, které ji varovalo před zlými lidmi, avšak teď viděla, jak chudí lidé trpí, jsou zavírání do vězení a kolem pobíhají lesňáci, loupežníci, a berou lidem poctivě získaný majetek. A pokud nelze najít oporu u pánů, je potřeba učinit těmto nespravedlnostem

přítrž vlastní rukou. Pátrala po zlodějích, ale nemoha je nikde v lese najít. Od té doby co na statek přijela Frantina, stala se obezřetnější a bedlivější, nehodlala si nechat vzít vše, co nastřádala svědomitou prací. Při rozhovoru s Bartolomějem se mu přiznala, že celý život vyrůstala bez náboženské víry v ústraní od všech lidí. Jednoho dne při procházce v přírodě narazila na hezoučkého čiperného hochu, ve kterém našla silné zalíbení. Společně se při svých schůzkách uchýlovali do jeskyně, kterou si vyzdobili a zvelebili. Neznala jeho jméno, ale jeho vyprávění o své rodině žijící na stavení ji uchvátilo. Naučil ji milovat lidi a ona již dále nechtěla žít život v samotě. Jednou ráno čekala na další schůzku se svým přítelem, on se však nedostavil a marně ho čekala následující dny. Pochopila, že je nejspíše mrtev. Strýc poznal, že není úplně v pořádku a dovolil ji odejít pryč pod podmínkou, že už se nikdy nevrátí. Když se po nějaké době rozhodla kvůli výčitkám svého strýce navštívit, už tam nebyl.

Bartoloměj si nenechal ujít žádnou příležitost a učil ji křesťanské víry. U Frantiny po čase došlo k jisté změně, které si jako jediný všiml Bartoloměj. S nikým se nepouštěla do rozhovorů, nic ji nezajímalo a svou pozornost věnovala pouze svému manželovi. Frantina se uvnitř sebe vrátila do dob jejího smutného života na Čihadníku, opět se cítila nenaplněná a smutná. Přála si dítě, které by mohla hýčkat a líbat. Bartoloměj se bál, že se Frantina rozhodne hledat štěstí někde jinde a odejde do velkého města. Ona však byla rozhodnuta tyto pocity v sobě přemocet a zůstat na statku už kvůli Bartolomějovi. Kvapil zemřel a Frantina byla lidmi zvolena za rychtářku. Svě důležité role se zhostila se ctí a dokonce se snažila vycházet i s panstvem, i když ne vždy si od nich nechala vše líbit, měla nad nimi navrch. Byla nucena odkupovat od nich pozemky, což činila nerada, ale věděla, že tím alespoň na nějakou chvíli pomůže zemědělcům. Stále se v okolí množily krádeže, se kterými nikdo nebyl ochoten nic udělat, pouze Frantina doléhala na pány, aby nechali pro vojsko do Prahy poslat. Loupež byla v této době pomalu věcí dovolenou. Frantina se ve vesnici a okolí stala velmi žádanou a

opěvovanou ženou, po které toužili statkáři, mlynáři, boháči či mladíci, ona je však všechny slušně odmítala a vdávat se nehodlala.

Jediný, kdo nepřijel požádat o její ruku, byl bohatý a krásný dřevař Apolinář Březina. Osud tomu chtěl a Apolín projížděl kolem statku Frantiny. Když ho uviděla, okamžitě v něm poznala lásku ze svého dětství a navzájem si padli do náruče. Dozvídá se, že Apolín kdysi nepřišel do jejich jeskyně, jelikož byla jeho rodina zavřena do vězení, protože jeho otec šel jako zástupce lidu žádat o snížení daní. Za tyto nesnáze cítil Apolín nenávisť ke všem lidem ve vesnici. Žádá Frantinu o její ruku a prosí ji, aby s ní okamžitě odjela pryč. Ona mu nabízí, aby zde zůstal a společně s ní se staral o majetek. Frantina opět našla své štěstí, ztracena ve víru vášně, naplněná radostí, že se její dávný sen splnil. Těšila se na život vedle Apolína, o kterého se bude moct opřít a žít šťastně po boku člověk, který ji bude chápat. Nechápala, proč do teď žila ve vesnici, kterou tolik Apolín nenávidí a byla rozhodnuta vše opustit, zanechat zde Bartoloměje a odstěhovat se společně s Apolínem do velkého města. Bartoloměj toto rozhodnutí vnímá, jako zradu v duchu obviňuje Frantinu z toho, že si po celou dobu hrála na přítelkyni lidu a svojí důvěru v něm chovala jen z dlouhé chvíle. Zapomenula na všechny dobročinné úmysly a předsevzetí do budoucnosti a jediné o co se zajímala, bylo blaho jejího nastávajícího. V něm našla svou spřízněnou duši, na všem se shodli a ve všem si výborně rozuměli. Před svatbu ještě Apolín odjíždí kvůli obchodním záležitostem do zahraničí. Frantina se společně s Bartolomějem vydává na jarmark, po jejím příjezdu je všemi lidmi vítána, a protože všichni ví, že odjíždí z hor, chtějí po ní, aby jim něco koupila, což Frantina velice ráda udělá. Na jarmarku se strhne bitka mezi prodavači a vaiskoufry, kteří, za poplatek pánům, mají dovoleno krást. Po tom co na slavnosti vypukne zmatek, vystoupí před lid Frantina a prohlásí, že se vydá k pánům, aby vyjednala zákaz prodávat vaiskoufrům dovolení krást. Stále ji záleží na blahu obyčejných lidí a opět zarputile bojuje proti nespravedlnosti páchané na vesničanech. Cestou zpět se potká s Barčou, dívenkou, která je začne v slzách vypravovat o paní, u které

žije v nedaleké vesnici. Prozradí Frantině, že našla v domě své paní ukradené věci z jarmarku a také vyslechla rozhovor mezi ní a její synem. Ukáže se, že to on je hejtmanem loupežníků a vše činil, jako pomstu za svého mrtvého otce, který byl zrazen lidmi ve vesnici. Rozhodl se všeho zanechat, odjet pryč a oženit se se svojí milou. Všichni se dohodnou, že se vydají na místo, kde loupežník žije a zajmou ho. Frantina je tímto rozhodnutím naprosto nadšena a dokonce přemýšlí, jak moc bude Apolín šťastný, až mu Frantina zajatce předá jako svatební dar. Bartoloměj ji ještě přemlouvá, aby si vše rozmyslela, přece nechce přinést Apolínovi smutek z její smrti. Když přišli na místo, zpozoroval Bartoloměj oknem mezi všemi věcmi i Apolínův klobouk. Je přesvědčen se Apolín se dostal do spárů zlodějů a byl zabit. Je naprosto v šoku a Frantina se rozhodne také nahlédnout do domu. Když zaslechnout blížít se lesnáka, dají se na útěk. Druhého dne Frantina odchází na svůj svatební obřad oděná jak v bílé tak i černé barvě. Bartoloměj netrpělivě čeká na návrat kočáru novomanželů, ale místo něho přijíždí farář a ptá se po nevěstě a ženichovi. Bartoloměj propadá panice a věří, že se Frantina dozvěděla o smrti Apolína a rozhodla se spáchat sebevraždu. Bartoloměj nachází Frantinu sedící ve svatebních šatech v sadě, běží za ní a je zděšen její bledostí. Vypadá, jako by rok ležela v hrobě. Požaduje po Bartoloměji, aby se od teď všichni chovali stejně jako dřív, ještě před příjezdem Apolína.

U Frantiny dochází k úplně proměně. Již není tou vřelou rychtářkou, která byla vždy ke všem přívětivá, naslouchala jim a dělala vše pro jejich dobro. Ke každému přistupovala lhostejně, o nikoho se nestarala a nejvíce se jí zošklivila Barča, která u ní pracovala. Léta plynula a Bartoloměj se oženil a odešel. Když nastal její čas, nechala si zavolat svého nejvěrnějšího přítele na poslední rozloučení. Seděla na posteli ve svatebních šatech, její krása, síla a svěžest byly pryč. V posledních letech vzpomínala především na svého strýce ptáčníka a až nyní byla schopná pochopit jeho slova o světě, ve kterém ji nic dobrého nečekalo. Žádala Bartoloměje, aby ji po její smrti pohřbil vedle jejího milovaného Apolína, který leží v jejich jeskyni zavražděný její

rukou. Přiznala, že po návštěvě loupežnickovy chaloupky, zahlédla oknem právě Apolína, hejtmana lupičů. Nic mu nezahlížala ani nevyčítala, pochopila jeho děsivé činy plynoucí ze zášti a pomsty na všech, kteří tolik ublížili jeho rodině.

„I já, Apolíne můj, věčnou ti slibuji lásku a věrnost,“ zvolala jsem v nevýslovné bolesti potřeštění, „ale štěstí spolu se nedožijeme! Tys neodpustil, nemůže i tobě odpuštěno býti; ty jsi se mstil, odplata minout tě nesmí, tys prolil na tisíce slzí, nemůže ti dopřán býti blaženosti úsměv, tys usmrcoval a za to já tě usmrcuji.“³⁶

Frantina byla vždy moudrá a velmi krásná žena s dobrou povahou a pověstí skvělé hospodyně. Svým strýcem nebyla vedena ke křesťanské víře a ve své životě se především řídila zdravým rozumem a činila vždy správná rozhodnutí. Všichni u ní hledali pochopení a přátelské přivítání. Stala se pravým vzorem pro všechny obyvatele, kteří žili ve vesnici plné bezpráví a nebezpečí. Právě přátelství našla v Bartoloměji, který j velmi obdivoval, ale nikdy se nedokázal smířit s tím, že je pohanka. I přes svoji krásu, bohatství a významné postavení ve společnosti ji ke štěstí stále něco chybělo. Toužila po dítěti, které nikdy neměla. Nakonec opět našla svou blaženost v milovaném Apolínovi, kamarádovi z dětství. Vše spělo k vysněnému konci, který byl ovšem zničen pravdou o jejím milém. Po celou dobu Frantina bojovala proti lesňákům, loupežníkům, kteří ničili živobytí poctivým lidem, a které nechávalo panstvo v klidu a nijak proti nim nezbrojilo. Její život byl zničen v momentě, kdy musela zabít svého milovaného, a tím zbavit vesnický lid nebezpečného zloděje.

³⁶ SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. Praha, 1952, s. 120.

5. Závěr

Ve zvolených románech jsme se především změřili na proměny charakteristických rysů hlavních ženských postav. Jejich osud je především utvářen touhou po opravdové avšak velmi zidealizované lásce, která je zároveň doháněním k tragickým rozhodnutím. U Anny Kareniny sledujeme proměnu od silné ženy vysokého postavení, jež je ochotná obětovat vše pro naplnění svých milostných tužeb v podobě mileneckého vztahu. Vzdává se svého drahého syna ve vidině prožití zbytku svého života v radosti a zamilovanosti. Brzy však přichází rozčarování z těchto iluzí a ona se rozhodne ukončit zničený život sebevraždou. Stejný osud potkává i Emmu Bovaryovou, která hledá naplnění svých tužeb v milencích, přepychu a snaze dostat se do vyšší společnosti. Nedokáže si vážít svého příkladného manžela a svojí marnivostí a životem ve snech ničí vše dobré kolem sebe. Když dojde ke svému prozření a uvědomí si vše, co napáchala, neváhá se otrávit arzenikem. Naprostým protikladem je zde Frantina, žena správných mravů, která ačkoliv po zjištění, že její osudová láska, činí vše, proti čemu celý život bojovala a za což jí všichni obdivovali a milovali, nerozhodne se ukončit svůj život sebevraždou a naopak volí cestu vraždy, která ji ovšem uvrhne do života plného lhostejnosti a odtažitosti.

Jedním ze společných znaků života hrdinek jsou děti. Anna se v životě především upíná na svého dokonalého syna, kterého je nucena opustit, což zanechává v jejím srdci propastnou díru. Ale přestože se ke své dceři narozené do nemanželského poměru, odsouzené žít v hanbě, chová velmi odtažitě, je stále možné ji považovat za dobrou matku. To se ovšem nedá říci o Emmě, která v momentě kdy zjistí, že porodila dceru a ne tolik vytouženého syna, ji od sebe neustále odstrkuje a přenechává její výchovu kojné. Frantina se nikdy svého vlastního dítěte nedočkala, i když po něm toužila. Příběhy se odvíjejí na různých místech, která nám poskytují představu o životě v 19. století v aristokratické Moskvě, ve francouzském městečku Yonville ale také české vesnici Vambeřice.

Nelze také opomenout významnou roli mužských postav, které do značné míry utvářejí žalostný život našich hrdinek. Anna má vedle sebe chladného a odměřeného manžela, který se především zajímá o svou pověst a kariéru a nijak Anně neposkytuje citové naplnění. Emmin muž je naopak příkladným manželem. Neexistuje nic, co by pro ni neudělal, snaží se jí stále činit šťastnou a odpouští jí všechny její chyby. Ona si ho však neváží a utíká do náruče zlého, vypočítavého a sobeckého milence. Frantina si svého manžela vzala hlavně z lítosti a až do jeho smrti ho neopouštěla, dodávala mu životní sílu a poctivě se starala o jejich statek. Pak do jejího života vstoupila zapomenutá dětská láska, která, jak se později ukáže, svůj život zasvětila trestání tolik milovaných Frantiných obyčejných lidí. Tyto hrdinky nelze jednoznačně rozdělit na kladné či záporné. Emma v nás vyvolává pocit lítosti, protože není schopná ve svém skutečném životě nalézt radost a neustále se uchyluje do snů a iluzí. Anna na nás působí jako šťastná a spořádaná žena, která se po uvadnutí jejího milostného poměru rozhodne potrestat všechny kolem sebe za způsobená příkoří. Frantina je líčena jako kladný vzor všech žen, ale veškeré její snažení je zničeno rozhodnutím spáchat strašlivý čin.

„Jedinec devatenáctého století měl dvě možnosti: buď v sobě žít vznešenou touhu být sám sebou, stát se jedinečnou osobností, i za cenu obětí trvat na vlastní originalitě a stát se pánem svého osudu, nebo naopak být jedním prvkem demokratického světa, zrnkem v moři písku, úzkostlivě se snažící nikoli vyniknout, ale poslušně napodobovat [...].“³⁷

³⁷ OZOUF, Mona. *Co prozrazuje román: 19. století – mezi starým režimem a revolucí*. Brno, 2009, s. 274.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární literatura

FLAUBERT, Gustave. *Paní Bovaryová*. V tomto překladu vyd. 1. Překlad Dana Melanová. Praha: Odeon, 2012, 363 s. Knihovna klasiků (Odeon). ISBN 978-80-207-1450-3.

SVĚTLÁ, Karolina. *Frantina*. Praha: Melantrich, 1952.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Praha: Dobrovský, 2013, 909, [20] s. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-024-3.

Sekundární literatura

FISCHER, Jan Otokar. *Světová literatura - II. 19. století*. 1. vyd. Univerzita Karlova v Praze: Státní Pedagogické nakladatelství, 1986, 263 s.

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008, 111 s. Theoretica & historica. ISBN 978-80-85778-61-8.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. 2., rev. vyd. Praha: Arsci, 2010, 326 s. ISBN 978-80-7420-011-3.

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4., rozš. a upr. vyd. Praha: Albatros, 2008, 541, [57] s. Albatros In. ISBN 978-80-00-02154-6.

KUBÍČEK, Tomáš, Jiří HRABAL a Petr A BÍLEK. *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. V Praze: Dauphin, 2013, 247 s. ISBN 978-80-7272-592-2.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy.
Vyd. 1. Editor Ansgar Nünning, Jiří Trávníček, Jiří Holý. Brno: Host,
2006, 912 s. ISBN 80-7294-170-4.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů.* 1.
vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-7185-669-x.

OZOUF, Mona. *Co prozrazuje román: 19. století - mezi starým režimem a
revolucí.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury,
2009, 290 s. Dějiny a kultura. ISBN 978-80-7325-203-8.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů.* 1. vyd.
Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s. ISBN 80-7182-124-1.